

DOGAĐJANJE MUZEJA

PRILOG NOVOM SHVAĆANJU, ULOGE I SVRHE MUZEJA

Branko Kirigin

Arheološki muzej, Split

Mr Emilio Marin

Arheološki muzej, Split

U splitskom Arheološkom muzeju Didaktičko-kreativna radionica "Braća Borozan" iz Splita, izvela je 7. i 8. kolovoza 1978. godine scen-ski projekt "Mnogo sam lutao kopnom i morem, umro sam u domovini i sad ovdje ležim, preostao je spomenik s imenom i ništa drugo - /Dogadjanje muzeja/" /epitaf sa stele Gaja Utija/, u okviru Splitskih ljetnih priredbi. "Dogadjanje" je počinjalo svake večeri u tri in-tervala: 22, 22.20 i 22.40 sati. Scenarij su napisali i režiju vo-dili Marin Carić, Jakša Fiamengo, Branko Kirigin, Emilio Marin, Ra-doslav Pavazza i Gorki Žuvela, članovi Radionice "Braća Borozan". Na tom su se kolektivnom poslu, našli okupljeni ljudi različitih profesionalnih opredjeljenja: kazališni redatelj, književnik, dva arheologa, inženjer brodogradnje i akademski slikar. U predstavi su osim njih sudjelovali u ulozi vodiča; Gordana Sladljev /iz Društva prijatelja kulturne baštine iz Splita/ i Gvido Quien /kustos Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu/; glumci Zoja Babarović, Zlatko Crn-ković, Zoja Odak, Marija Sekelez i Ranko Tihomirović; muzičari Ivan Korunić, Branko Mihanović, Marican Salseno, Sandro Zaninović, te tri mladja gitarista iz Splita. Tu je bila i grupa recitatora iz posljednjeg maturalnog razreda Klasične gimnazije u Splitu Žarko Dujić, Zvonimir Milovanović, Jasna Ninčević i Ivona Zlatar. Kostime su izradile Vesna Carić i Gordana Pilipović-Kirigin. Stručni surad-nici su bili: dr Nenad Cambi, prof. Vedran Gligo i prof. Uroš Pazi-ni.

Osim spomenutih članova Radionice, na projektu su suradjivali i os-tali članovi Radionice, budući da se temeljni princip njezina dje-

lovanja iskazuje u kolektivnom radu. Radionica "Braća Borozan" je osnovana s ciljem, da se u njoj okupe ljudi inspirirani stanjem u kulturi grada i društva u cjelini, pa su prema tome, i sve akcije koje Radionica poduzima inspirirane tim stanjem. Na taj se način želi, objedinjavajući umjetničke i kulturno-animatorske interese, postići novi vid vaninstitucionalnog okupljanja. Tako se Radionica želi uključiti u borbu za demokratizaciju odnosa u kulturi a šire i u društvu, vjerujući da nije daleko vrijeme kada će kultura stvarno i postati svojina svakog pojedinca.

Premda, kao što se vidi iz nekoliko napomena o Radionici, i projekt "Dogadjanje muzeja" ima multimedijalni karakter i predstavlja nov pristup kulturnoj baštini, ovom prilikom kao kustosi Arheološkog muzeja u Splitu želimo naglasiti i muzeološki aspekt ovog "dogadjanja".

U vrijeme kada se razmatrala aktivnost za Splitske ljetne priredbe 1978. godine, dali smo prijedlog za projekt u Muzeju koji je i realiziran u cjelini kako smo gore naveli. Tokom kolektivnog rada na projektu u travnju od približno dva mjeseca, početna je ideja razradjivala i, naravno, nadogradjivala, što se "predstavi" dalo posebnu draž. Naime, što se više širio krug sudionika, svi su oni, na svoj način, ulazili u kreaciju projekta, a na kraju su i sami posjetioči postali sudionici, jer nije bilo klasične granice između gledališta i pozornice, između vodiča, posjetilaca i spomenika; oni su se medjusobno ispreplitali. Čak su i završetak "predstave" mogli odrediti po svojoj volji, odlazeći neki pred ponoć a neki kasno u noć.

Što nas je, ipak, ponukalo da potaknemo ovaj projekt? Dugo smo o tome razmišljali i razgovarali. Pitali smo se, kako to da Arheološki muzej u Splitu, jedan od najstarijih muzeja u Evropi, s izuzetno bogatom i vrijednom gradjom, s novom postavom /koja je nastala prigodom proslave 150-godišnjice osnivanja muzeja 1970. godine/, i lijepim ambijentom, kako to da takav muzej ima zapanjujuće mali

broj posjetilaca? Odgovor na to pitanje nalazili smo u tome da, bez obzira na objektivne razloge materijalne prirode, muzej - da bi se danas aktivnije uključio u život - mora pokazati ono što nema, s pomoću onoga što ima, mora biti živi muzej, živ po ukupnosti odnosa izmedju eksponata te odnosa izmedju eksponata i posjetilaca. Taj živi muzej, mora pokazati što su spomenici značili svojim bivšim posjednicima, a što znače nama danas. Tek taj je odnos njegova vrijednost.

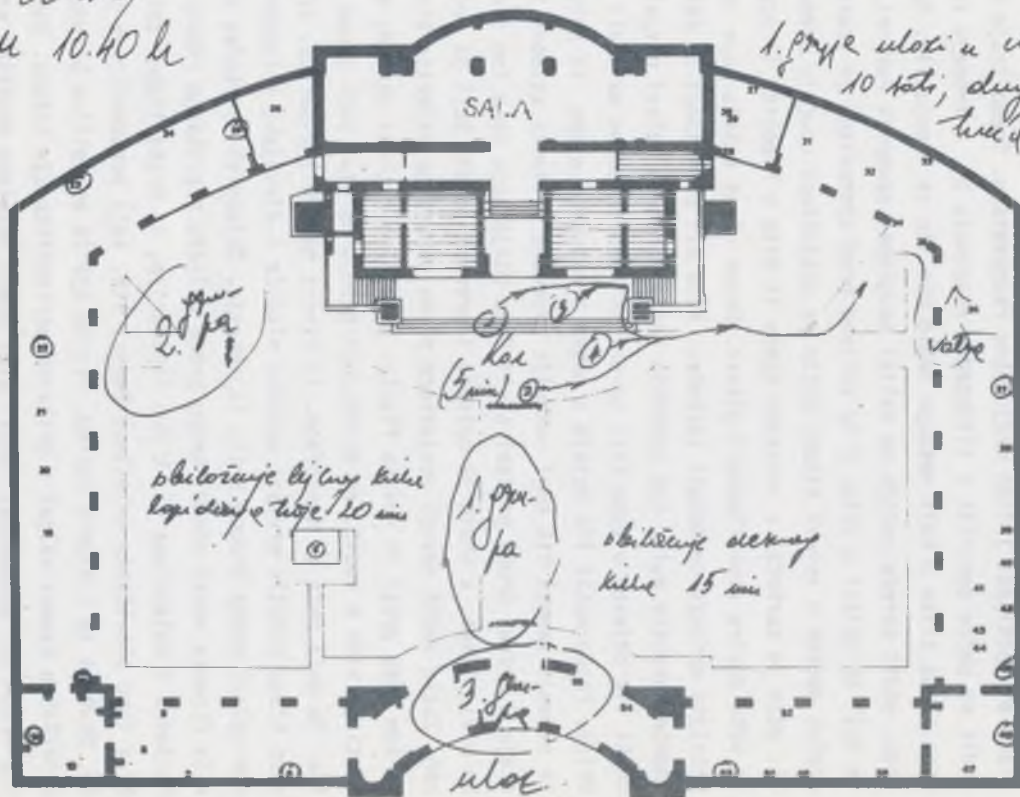
Zbog navedenih razloga, smatrajući da posjet muzeju ne smije biti samo dužnost već i zadovoljstvo, a usprkos činjenici što znamo da "Dogadjanje muzeja" u svakodnevnoj praksi neće moći biti uskoro realizirano, mislili smo da stvarajući ovu "predstavu" možemo odlučnije djelovati na svijest ljudi. Vjerujemo, da se ideje koje smo ostvarili u "dogadjanju" mogu barem postepeno realizirati u svakodnevnom životu muzeja.

Radionica "Braća Borozan" se zainteresirala za ovu problematiku i našli su se valjani razlozi za intervenciju s muzeološkim aspektom, a ujedno se pružila mogućnost pomaka u kazališnom poimanju i multi-medijalnom doživljavanju muzeja.

Projekt, kako je to napisao Radoslav Pavazza, jedan od autora predstave, "ima dvije razine - prvu realističnu, dokumentarnu, koje smo fizički sudionici, a drugu irealnu, artificijelnu, koje smo svijesni i koja je duboko ukorjenjena u svakom od nas".

Projekt "Dogadjanje muzeja", zamišljen je dakle tako, da vodič vodi grupu posjetilaca po Lapidariju do desetak odabranih spomenika. Vodiči su prethodno naučili tekst, a s njima je i dogovoreno što u svakom trenutku trebaju činiti pri muzičkim, svjetlosnim, scenskim i drugim "intervencijama". Naime, dok vodič tumači spomenike /realistična razina/ događa se ona irealna razina "predstave", koja je ostvarena putem glumaca, muzičara i recitatora, te svjetlosnim i zvučnim efektima.

ulazaj
u 10.40 h

1. pr. pa ulazi u Muzej u
10 sati, drijep u 10.20,
tije u 10.40.

Pr. pa
pr. pa u
drijep u 10.40,
drijep u 11,
tije u 11.20

U 11.30
etnografski
musej
izrada
ulazaj

Intervencije su tekle ovim redosljedom. Nakon što je vodič objasnio psefizmu iz Salone, koja se nalazi na samom početku lapidarija s lijeve strane i dok je grupa išla ka drugom spomeniku /tropeju iz Garduna/ u kuli ispred njih gdje je sarkofag sa scenom iz mita o Hipolitu i Fedri, pojavljuje se "slika" Hipolita i Fedre. Oni su blago osvijetljeni i tiho međusobno razgovaraju. Scena traje dok vodič ne počne govoriti o slijedećem eksponatu tj. o tropeju iz Garduna. Tada slika u kuli nestaje naglo kao što se i pojavila. Nakon toga, vodič skreće pažnju na veliki nadgrobni spomenik Pomponije Vere koji se nalazi u vrtu. U to vrijeme pred spomenikom je skakutao dječak obučen u crveni hiton. Zatim se posjetioци upućuju prema kuli, gdje je sarkofag s prikazom scene iz mita o Hipolitu i Fedri. Iz vrta dopire zvuk flaute i gitare. Grupa ulazi u kulu gdje vodič detaljno opisuje spomenuti sarkofag. Kada svi posjetioци na čelu s vodičem napuste kulu, iza njihovih leđa iznenada izlazi osvijetljen muški lik odjeven u togu koji govori stihove uklesane na steli Gaja Utija. Potom muški lik ostaje u mraku a nasuprot njemu, iz polumraka izranja ženski lik koji ponavlja navedene latinske stihove i nestaje u mraku. Grupa prilazi steli Gaja Utija koja se u tom trenutku osvjetljava, a vodič je opisuje i prevodi natpis koji je recitiran. Zatim vodič odvodi posjetioce prema sarkofagu Valerija Dinensa. Na tom putu prati ih svirka flaute. Svirачica prolazi parkom, posjetioци je vide a vodič, ne obraćajući pažnju na nju, vodi grupu dalje. Na pola puta do sarkofaga, iz otvora na dnu lapidarija, kroz snop blaga svjetla prolazi povorka mladića i djevojaka i laganim hodom odlazi prema drugom krilu lapidarija. Objasnivši sarkofag Valerija Dinensa vodič odvodi grupu prema reljefu s prikazom rimskog Panteona i objašnjava ga. U dnu lapidarija, iz mraka lagano zakorači u finu plavičastu svjetlost ženski lik, koji personificira Salonu. Obučena je u bijelu tuniku. Ispred nje je osvijetljen blagom svjetlošću kameni reljef s prikazom personifikacije Salone. Dok se ona kreće oko spomenika, ženski glas preko razglasa recitira pjesmu Jakše Fiamenga "Personifikacija Salone /Tyche Salonitana/" napisanu upravo za ovo "dogadjanje". U tom trenutku u atriju muzeja drugi vo-

dič pozdravlja dobrodošlicom slijedeću grupu posjetilaca, koja će proći istim putem kao i prva grupa. Vodič prve grupe upućuje se dugom alejom prema drugom krilu lapidarija, gdje pred mozaikom Aurelija Aurelijana u žrtveniku gori vatra. Pored vatre prolaze mladići i djevojke odjeveni u raznobojne toge. Kada se grupa približi vatri na desetak koraka, prikaze uz vatru se diskretno udalje. Vodič prilazi spomeniku i opisuje ga. Na tom mozaiku je, prema tumačenju dr Nenada Cambija, prikazana antička pjesnikinja Sapfa. Iz zamračenog dijela lapidarija, pored jednog sarkofaga, zakorači u osvijetljen prostor glumica obučena u crvenu tuniku i s tenijom u kosi te recitira Sappine stihove. Tako osvijetljena Sapfo stoji i nadalje pored sarkofaga, dok se nedaleko od nje, obasjan snopom svjetlosti, ukazuje glumac koji recitira Alkejeve stihove, nakon čega Sapfa ponovno recitira svoje stihove. Pred kulom u daljini oglasi se oboa. Svirač se tek nazire u tami, a vodič s grupom prilazi nadgrobnoj ploči s imenom sv. Duje. Nakon što je objasnio značenje tog spomenika, u kuli, koja je u neposrednoj blizini, osvjetljava se jarkom crvenom bojom sarkofag sa scenom prelaza Izraelaca preko Crvenog mora. Oglašavaju se orgulje, vodič uvodi grupu u kulu. Crveno svjetlo na sarkofagu sa scenom prelaza Izraelaca preko Crvenog mora nestaje, a osvjetljava se običnim svjetlom sarkofag s likom Dobrog Pastira. Orgulje utihnu. Vodič, objasnivši sarkofag, sada s grupom napušta kulu i kreće k slijedećem spomeniku - sarkofagu nadbiskupa Ivana. Na putu do sarkofaga prati ih tihi zvuk orgulja a vodič govori prisutnima kako je u ranom srednjem vijeku nastala romansko-slavenska simbioza u nekadašnjoj Dioklecijanovoj palači. Potom opisuje sarkofag nadbiskupa Ivana. Iz vrta, nedaleko od grupe koja je upravo saslušala vodiča, istupi Pjesnik /glumac/ obučen u suvremenu odjeću. Recitira pjesmu Tonča P. Marovića "Suprotiva" nastaloj, kako to pjesnik kaže, u Splitu 1501 - 1971 godine. Posjetitelji na čelu s vodičem kreću prema atriju Muzeja, gdje su smještena dva velika rimska mozaika. Vodič objašnjava te spomenike.

Salonae, Foto: Ž. Bačić

Vodič pred spomenikom s likom Dobrog Pastira, Foto: Ž. Bačić

Obilaženje lapidarija Muzeja ovim je završeno. Vodič predlaže posjetiocima da se odmore na klupama koje se nalaze u glavnoj aleji između ulaza u Muzej i zgrade Muzeja, pred bustom don Frane Bulića. Razgovara se, prepričava se vidjeno, doživljeno, osluškuje se što druga grupa radi. Treća grupa posjetilaca tiho ulazi u Muzej. Kada svi udju, sa stepeništa zgrade Muzeja oglasi se kor govoreći grčke i latinske stihove u izvorniku. Sve tri grupe istodobno, svaka sa svog mjesta gdje se zatekla, prate govorenje, koje do njih dopire kao prigušena glazba. To je govorenje slijed koji se nadopunjuje, tvoreći linearnu izmjenu tonova i boja. Pored zgrade Muzeja, gdje se do malo prije nalazio kor, prolazi druga grupa posjetilaca predvodjena svojim vodičem. Ukazuje im se prizor sa vatrom u desnom krilu lapidarija. Vodič prve grupe prekida neobavezni razgovor posjetilaca koji se odmaraju na klupama u aleji. Prilazi bisti don Frane Bulića i stane govoriti o tom velikanu naše arheologije. Čita kratke zanimljive dijelove iz njegovih djela i iznosi niz anegdota. Za to vrijeme druga grupa im se pridružuje, a treća prolazi ka desnom krilu lapidarija. Kratko nakon toga otvaraju se vrata zgrade Muzeja. Unutrašnjost zgrade osvijetljena je jakom zasljepljujućom svjetlošću. Malo pomalo posjetioci ulaze u zgradu gdje ih čekaju razni predmeti bogate zbirke Muzeja. Dok te dvije grupe bez vodiča obilaze Salu uskoro im se pridružuje i treća grupa. Razgledanje se nastavlja uz poneka objašnjenja kroz razgovor s kustosom Muzeja. Pri izlasku iz Sale posjetioci dobivaju Bilten Radionice u kome je na 45 stranica dan cijeli scenarij "Dogadjanja", tekstovi autora o predstavi, te kronologija nastajanja "predstave".

Posjetioci pri izlasku u vrt, gdje ih dočekuje svirka na gitarama, sjedaju po skalinama i klupama. Toči se vino. Na podij se penju recitatori. Viška "čakavština" djeluje resko, burno iz ustiju pjesnika... U žagoru glasova ljubavni stihovi Vesne Parun i Luke Paljetka su oaze umilnosti. Razgovor se nastavlja do kasno u noć - uz stihove Tina Ujevića, Jure Franičevića i drugih pjesnika.

U te dvije večeri Muzej je posjetilo oko 500 posjetilaca.

"Predstava je naišla na priličan odjek u sredstvima javnog informiranja. Uoči "premijere" tiskan je Bilten Splitskog ljeta gdje su iznesene glavne teze o tome što se ima dogoditi u Muzeju. Potom je za Radio Split dana slična izjava, a u "Slobodnoj Dalmaciji" od 7. 8. 1978. kritičar Bože V. Žigo, koji je u nekoliko navrata prisustvo-
vao probama ovako je opisao projekt: "Tri su stvari bitne za ovaj projekt: prvo, predstava se radi kolektivno; drugo, u njoj ravno-
pravno sudjeluju izvodjači i posjetitelji muzeja /odnosno gledatelji/; i treće, u njoj - osim mjestimična personificiranja, oživljavanja spomenika i metaforizacije prošlosti - nema ničega što bi pripadalo uobičajenoj teatarskoj iluziji. Cijeli događaj izravno je oslonjen na muzejsku datost, komentar i slobodne asocijacije. Glavnu riječ u tom neglumljenom hepeningu imaju pravi vodiči i muzejski kustosi koji publiku-sudionika uz pomoć izložaka provode kroz anti-ku i srednji vijek. Sva režija usmjerena je k tomu da se autentičan prostor tek osnaži iluzijom, da se potpomogne udublјivanje u vrijeme i značenje što ih spomenici imaju sami za sebe.

Namjera je da događaj, što mu je i definicija, bude neponovljiv: u jednoj su predstavi sadržane njih tri, tri različita vodiča i tri različita kustosa provode kroz muzej tri grupe gledatelja u različito vrijeme, tako da svi vide drugu, a opet sličnu "predstavu".

Ukratko, načinjen je mali obrat: umjesto da tekst traži odgovarajući prostor za svoj dramski smisao i tako prerasta u predstavu, ovog puta iz samog prostora izrastaju i scenarij i smisao i predstava".

Sutradan 8.VIII.78. nakon "premijere" održan je okrugli stol Splitskog ljeta gdje se raspravljalo o ovoj "predstavi". Gordana Benić, novinar "Slobodne Dalmacije" 9.VIII.78. rezimira: "Događanje muzeja" koje se može označiti i scenskom šetnjom kroz muzej, nije teatarski projekt u klasičnom smislu. Povod mu je bila slaba posjećenost izvanredno stare i vrijedne muzejske ustanove, a svrha poticanje interesa publike prezentacijom prošlosti, tj. eksponata u obogaćenom kontekstu povijesnog. "Predstava" je odnosom dokumenata i scene,

Dječak pred nadgrobnim spomenikom Pomponije Vere, Foto: Lj. Garbin

Zlatko Crnković recitira pjesmu T. P. Marovića "Suprotiva", Foto: Lj. Garbin

odnosno vodiča i događanja upućivala doživljaj na detalje i situacije povijesnog konteksta stvarajući u svijesti posjetilaca sliku koja provocira na razmišljanje i bliže zalaženje u baštinu i povijest. Ovakova rekonstrukcija prošlog ima kvalitete u slojevitosti i mogućnosti stalno novih vizija, slika i objašnjenja i pruža načine i sasvim nove dimenzije komunikacije".

Istog dana, Televizija Zagreb u svom trećem Dnevniku donijela je kratak prikaz "predstave". 10.VIII.78. Radio Split je emitirao kritiku Vojka Mirkovića koja je 11.VIII. tiskana u "Slobodnoj Dalmaciji". On između ostalog kaže: "Nismo pri tome bili pasivni promatrači, već smo i sudjelovali u toj didaktičkoj igri s davninom. Uhvaćen u mrežu nekoliko uporednih događanja kameni je monument zračio snopovima informacija. Ta transcendentna komunikativnost s mrtvim predmetom zapravo je bila njegova rezonanca u našem duhu, uvijek spremna za odaziv ako je poticaj dovoljno živ.

Osim te spoznajne strane "Događanje muzeja" nudilo je i teatarske efekte. Fini je primjer za to igra kostimirana dječaka pored osvijetljena žrtvenika Pomponije Vere ili pojava žene u bijeloj odjeći pored kipa zaštitnice Salone, dok se istodobno o staroj prijestolnici Dalmacije čula himnička Fiamengova pjesma.

U pohvalu priredjivača treba spomenuti jezgrovito, ponekad i duhovito vođenje čičerona, decentno recitiranje /pjesama Sapfe, Tonča P. Marovića i Jakše Fiamenga/, diskretnu muziku, znalačko osvjetljenje, zanimljiva redateljska iznenađenja. Neke manje nespretnosti u provedbi čitave ideje nisu umanjile vrlo ugodan dojam. Napokon, nakon ophoda triju grupa po lapidariju i posjeta izložbi u zgradi, posjetioци su se satima zadržali u prijatnoj opuštenosti na skalinama Muzeja. A tu su ih opet dočekale recitacije, tiha muzika i čaša napitka".

Kritičar "Vjesnika" Dalibor Foretić u članku "Jedna noć u muzeju" od 15.VIII.78. završava svoj opširan tekst konstatacijom: "Vjeroja-

tno su ostali razočarani oni koji su došli na ovu manifestaciju Splitskog ljeta kao na predstavu. "Dogadjanje muzeja" je prije svega kulturna akcija. Bilo bi šteta kada bi ona ostala ograničena samo na ove dvije večeri koje su za nama, ako se ne pretoči u normalnu djelatnost ovog muzeja. Članovi radionice "Braća Borožan" dali su prijedlog, potakli rješenje. Bila bi sreća kad se o ovakvim akcijama ne bi trebalo pisati, kad bi one postale svakodnevna djelatnost naših muzeja, kad bi glazba i stih budili iz sna kamene spavače".

16.VIII.78. novinar "Politike" Radovan Kovačević u svojoj kronici "Splitskog ljeta" bilježi "Pokušaj je bez sumnje dobar i sa duhom izveden". Takodjer, kraće osvrte na predstavu donijela je "Nedjeljna Dalmacija" i "Oko".

Za Radionicu je svakako najznačajnije pismo koje je uputio Radionici Braslav Borožan, kazališni redatelj iz Beograda i počasni predsjednik Radionice, koja nosi ime njegove braće koja su mučki stradala u narodnooslobodilačkoj borbi. Dio pisma objavila je "Slobodna Dalmacija" 29.VIII.79. Između ostalog B. Borožan piše: "Za mene je "Dogadjanje muzeja" događaj dubljeg i šireg značenja nego što je premijera jedne predstave. Po načinu radjanja ideje, po toku izmjene mišljenja tvoraca ove impresivne predstave, koji osjećaju ozbiljnost teatarske krize kao pojam šireg značenja na poljima boginje Talije, i njene uvijek nestašne braće i sestara... Ova predstava, igrokaz, prikaz, iskaz - što li je - ne može biti ljepše ujedinjenje dijalektičkog poimanja živog i mrtvog. Načas se činilo da to oni davni iz sarkofaga zajedno s tvorcima njihovih vječnih kućišta promatraju nas koji hodočastimo na svom dijelu povijesnog puta ... Pjesnici - scenaristi, redatelj, glumci "povukli" su se da bi ispred njih sjao rad, talenat, umješnost, znanje-genij prethodnih generacija. To je snaga u skromnosti...

Iz svega što sam vidio i čuo na predstavi shvatio sam da ste na ishodištu praktičnog rada ispunjenog teoretskim, razmišljanjima koje

Nakon obilaska lapidarija, Foto: Lj. Garbin

Na kraju recitacije, svirka, napitak: Foto: Lj. Garbin

formulativno znači: nije strah od institucionalnosti radne zajednice koja shvaća neophodnost što bolje organizacije udruženog rada, talenta i sredstava - no je strah većega od institucionaliziranja egocentričnosti. Vi ste se usudili dotaći mrtve stvari i mrtve ljude da bi prisnije živjeli s nama. Dovukli ste za rukav žive da potroše nešto svoga duha u izvanpotrošačkom ambijentu...".

Obrazovni program Radio Zagreba je na generalnoj probi snimio kompletnu "predstavu". Urednica Astra Božitković je takodjer snimila i mišljenja autora projekta, a ta emisija emitirana je tokom rujna mjeseca 1978 godine.

I na kraju, spomenimo i nekoliko detalja iz veoma iscrpne kritike Petra Selega objavljene u sarajevskom "Odjeku" br. 22, god. XXXI, 15 - 30 novembar 1978. godine, pod naslovom "Arheologija kao predstava - jedan splitski pokušaj". Govoreći o koristi koju je arheologija imala od naše "predstave" Seleg ističe "Kazališnost je izrazito pomogla arheologiji, podstakla je njene spomenike da se iskažu, pokrenula ih je prema gledatelju ... kroz trenutak: spomenik nije više lijeno čekao pažnju, maštu, bilo kada ona došla, on je izvučen iz svog Limba za trajanja predstave i u tom je, baš tom trenutku trebalo doživjeti i iživjeti njegovu poruku i očitati njegovo znakovlje. Vrijeme i svjetlost pozornice ... sada vidjesmo da i mladi ljudi, arheologijom i umjetničkom povijesti zaokupljeni u jednom trenutku životnosti svojih gledanja ne mogu nego u kazalište sliti...". U istoj kritici, Seleg je posebno istaknuo i kazališni značaj "predstave": "A nešto vrijedno ostaje od tog projekta i za kazalište. Ono je, konačno, opet jednom, valjda prvi put u Hrvatskoj nakon početnog razdoblja ITD-a u Zagrebu, prekoračilo pragove svoje izolacije, nadišlo stare dveri svoje profesionalnosti. Na jednom projektu, koji je ipak u osnovi bio kazališni, okupili su se ljudi raznih umjetničkih i kulturnih opredjeljenja, da kao ravnopravni igrači u njemu sudjeluju. Ničija funkcija nije izdvojena, a čimbenik koji se u našem kazalištu posebno mistificira, čimbenik režije, impostiran je zaista kolektivno. Projekt je, dakle, još je-

dnom potvrdio da kazalište jest i stvar zanata, ali da su njegovi podsticaji, njegova moć okupljanja, njegova moć privlačenja slivo-va s raznih područja prispjelih tolika da je zadržavanje kazališta u izolaciji stroge profesionalnosti najbolji način da ga se uništi ili barem uškopi".

Naravno, sada se postavlja pitanje kako da muzej postane istinski dom Muza. Parafrazirat ćemo misao Petra Selema: ili će muzej ljubomorno čuvati svoju domenu, mistificirati svoj zanat, "drugima" dopuštati da tek gledatelji budu, ili će se otvoriti za sve podsticaje što dolaze izvana i kroz njih naći nebrojena nova svoja lica i raznolike svoje mogućnosti. Dakako, to će biti moguće tek onda kada muzej svojom djelatnošću doista postane objekt svih tih podsticaja.